

ENRIC PRAT DE LA RIBA I SARRÀ
(29.11.1870 - 1.8.1917)

Enric Prat de la Riba i l'Institut d'Estudis Catalans
per Albert Balcells i González

Circumstàncies preliminars

Parlar de Prat de la Riba i l'Institut d'Estudis Catalans equival a analitzar la idea que el fundador de la institució tenia del paper que aquesta havia de desenvolupar en el projecte nacional català. Josep Pijoan i Antoni Rubió i Lluch foren els dissenyadors de la nova institució, però Prat en fou el fundador com a president de la Diputació de Barcelona, quan només feia dos mesos que havia arribat al càrrec gràcies als vots dels diputats de Solidaritat Catalana, la coalició que havia sortit victoriosa en les darreres eleccions. És en el context d'aquest moviment que cal situar la creació de l'IEC.

Prat de la Riba arribà al càrrec amb un projecte clarament formulat de federació de les quatre diputacions provincials catalanes, la Mancomunitat de Catalunya, concebuda com a via preautonòmica. Només en aquest horitzó era plausible que una simple diputació provincial creés una institució que tan sols tenia sentit en un context més ampli i ambiciós de re-nacionalització cultural com era l'Institut d'Estudis Catalans.

Els entrebancs posats a la línia gradualista i possibilista de Prat de la Riba i del seu partit feren que la Mancomunitat s'hagués d'esperar encara set anys per a constituir-se, i que més tard no aconseguís cap dels traspessos previstos de serveis i recursos fiscals, i encara menys un estatut d'autonomia com el que la Mancomunitat va reclamar quan acabà la Primera Guerra Mundial. Però aleshores Prat de la Riba ja havia mort, quan només tenia quaranta-set anys. No conegué, doncs, les darreres frustracions polítiques esmentades. Cal dir que, malgrat tot, la Mancomunitat i la seva obra representaren un pas endavant irreversible en la conscienciació nacional catalana.

En el preàmbul de l'acord de creació de l'Institut d'Estudis Catalans, Prat de la Riba declarava que aquest responia a «les exigències de l'opinió pública», i que aquesta opinió demanava «el restabliment i l'organització de tot el que es refereix a la cultura genuïnament catalana». Però l'opinió catalana, malgrat la victòria de Solidaritat, no reclamava la creació d'aquella institució, la qual s'anticipava al grau efectiu de consciència nacional dels catalans d'aquell moment i pretenia contribuir a desenvolupar-la. En canvi, la importància de les publicacions dels primers anys de l'Institut demostra que el grau de maduresa dels estudis històrics garantia que l'empresa no quedaria en un simple miratge propagandístic.

Prat de la Riba era un polític amb experiència sobre el que era una institució d'alta cul-

tura, i a més era un estudiós amb una formació sòlida i uns coneixements molt amplis en els àmbits jurídicopolític, social i històric. L'any 1905, quan encara es considerava un home d'estudi més que un polític, escrivia:

Els que dintre una Catalunya lliure, en la quietud ignorada dels arxius i les biblioteques brodaríem tranquil·lament els nous ideals, els ideals de les generacions futures, en la Catalunya d'avui, doblats tots de polítics, hem d'aplicar de seguida les idees que elaborem, i les elaborem tot lluitant, en plena febre de combat, sempre al carrer i a la plaça pública com els homes de les democràcies hel·lèniques.

Precedents i context de la fundació de l'IEC

Dos anys després d'haver-se llicenciat en dret el 1893, Prat de la Riba va ingressar a l'Acadèmia de Legislació i Jurisprudència de Barcelona i esdevingué un dels tres redactors de la *Revista Jurídica de Catalunya* des de la seva aparició el 1895. L'Acadèmia premià el 1896 la seva tesi doctoral, *Ley jurídica de la industria*, cinc anys abans que l'Acadèmia de Ciències Morals i Polítiques de Madrid guardonés el treball de Prat de la Riba *Los jurados mixtos para dirimir las diferencias entre patronos y obreros y para prevenir o remediar las huelgas*. El curs 1898 fou elegit bibliotecari arxiver de junta de l'Acadèmia de Legislació i Jurisprudència de Barcelona. Acabava de deixar la secretaria electa de l'Ateneu Barcelonès que havia ocupat en el curs 1896-1897, que va ser el segon després de la conquesta de l'Ateneu pels catalanistes.

Segons Alexandre Galí, Prat de la Riba fou nomenat per la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona l'any 1901, però mai no figurà entre els seus membres. La seva dedicació a la lluita política i a la direcció del nou diari *La Veu de Catalunya* era sens dubte absorbent, i no li deixava temps per a preparar un discurs d'ingrés digne del crèdit intel·lectual que ja tenia. Però, quan es té en compte que unes altres figures menys atrafegades i més erudites com Jaume Massó i Torrents, Narcís Oller, Ferran Agulló i Raimon Casellas tampoc no respongueren en aquells mateixos anys a l'atenció de l'Acadèmia de nomenar-los, s'arriba a la conclusió que els motius de rebuig de Prat de la Riba podien ser menys conjunturals.

No mancaven a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona de finals del segle XIX i començaments del segle XX figures eminentes identificades amb un coneixement de la història, la geografia i la literatura de Catalunya des de paràmetres moderns i nacionalitzadors. Només cal esmentar Josep Balari i Jovany, Antoni Aulèstia i Pijoan, Francesc Carreras i Candi, Antoni Rubió i Lluch i el mateix secretari de l'Acadèmia de Bones Lletres, Joaquim Miret i Sans, futur membre de l'IEC. Però tot indica que els treballs d'aquelles personalitats els feien al marge de l'Acadèmia i no pas per impuls d'aquesta, malgrat que Miret i Sans tractava amb gran dificultat de modernitzar i catalanitzar la institució pel que fa a la llengua. Com la Reial Acadèmia de Ciències i Arts, la de Bones Lletres procedia del segle XVIII i vivia en la pobresa, fent la sensació, com diu Alexandre Galí, que totes dues no tenien més perquè no necessitaven més. Totes dues estaven instal·lades en un isolament poc gratificant. I encara l'Acadèmia de Ciències, amb l'Observatori Astronòmic i el Servei Horari, tenia una projecció pública superior, alhora que comptava amb les rendes de la planta baixa del seu edifici. A l'Acadèmia de Ciències no la inquietà l'aparició de la Institució Catalana d'Història Natural, més tard vinculada a l'IEC, del qual fou la primera societat filial.

La Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona no havia aconseguit un dels seus objectius prioritaris, escriure una història de Catalunya, i encara menys des de paràmetres nacionals. No superava les vacil·lacions i l'escepticisme de la major part de la primera generació de la Renaixença envers la viabilitat del català com a llengua d'erudició i de ciència. A començament del segle XX la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona s'aferrava al castellà com a llengua oficial, i a la vegada pretenia ser la legisladora exclusiva de la parla catalana.

Tampoc no podien correspondre al projecte d'un centre d'investigació com el que tenien al pensament Prat de la Riba i el seu equip ni l'Ateneu Barcelonès, tot i el seu gran prestigi en aquell moment, ni l'Acadèmia de Legislació i Jurisprudència, que era més aviat una *société savante* dedicada al debat i no tenia *numerus clausus*. De la Universitat de Barcelona, la Universitat de l'Estat espanyol a Barcelona, Prat de la Riba en tenia un concepte molt crític, com la resta dels intel·lectuals catalanistes. El Primer Congrés Universitari Català no havia aconseguit l'any 1903 que la Universitat acollís l'ensenyament del dret, la llengua, la literatura i la història propis, de manera que això obligà a crear els Estudis Universitaris Catalans al marge de la universitat oficial. Ja l'any 1896 havia escrit Prat de la Riba a la *Revista Jurídica de Cataluña* que les universitats «no son más que oficinas de la ciencia». El 1910 deia davant la Diputació de Barcelona:

Res podem fer directament per la Universitat. La legislació ha fet de la Universitat espanyola un conglomerat d'oficines administratives expendedoras de patents de monopoli per a l'exercici de determinades professions, amb un caràcter uniforme en tot el país, sense vida pròpia, sense individualitat ni caràcter.

En una entrevista concedida el juny de 1916 al diari de Madrid *La Tribuna*, el periodista li digué: «No falta quien asegura que el Instituto d'Estudis Catalans quiere ser una contra-Universidad.» Prat de la Riba respongué:

La Universidad y nuestro Instituto son círculos de acción totalmente distintos. La primera es un mero instrumento de difusión, mientras que el Instituto lo es de creación. Nos proponemos crear investigadores. Es ridículo fiar en el hombre excepcional, que por su condición de genio rompe todo molde y se erige en investigador. Es indispensable que las futuras generaciones de investigadores se encuentren con una tradición que se transmita sin esfuerzo de unas a otras.

En qualsevol cas, Prat de la Riba es considerava obligat en el preàmbul del dictamen de creació de l'IEC a justificar que es creés una entitat nova al costat de les existents:

El primer dubte que s'ha presentat ha estat sobre si convenia augmentar el personal i la consignació dels actuals organismes científics ampliant la seva esfera d'acció, o si era millor crear un organisme nou que precisament per ser nou estigués més obligat a demostrar la seva activitat i li fossin més naturals fecundes iniciatives.

La resposta resultava òbvia. Pocs anys després, Prat de la Riba considerava inoperant el concepte d'acadèmia com a cos de celebritats que rebien l'honor de l'ingrés, quan generalment el descens de les forces i de les il·lusions de l'individu redueixen l'empenta per a empreses

ambiciosos. Prat de la Riba volia una comissió de treball, un equip de promotors de la recerca, un centre d'investigació, no pas un simple cos d'individualitats preclares.

Però que Prat cregués que les institucions existents no eren aptes per a les noves necessitats no vol pas dir que no estigués obligat a reclutar-hi els membres de l'IEC. Dels primers quinze membres de la Secció Històrico-Arqueològica i de la Secció de Ciències, només cinc no havien estat abans acadèmics o catedràtics o totes dues coses alhora. Així, resulta que quatre eren catedràtics de la Universitat de Barcelona, quatre eren membres de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, un ho era a més de l'Acadèmia de Legislació i Jurisprudència de Barcelona, tres ho eren de l'Acadèmia de Medicina i dos de la de Ciències. Quant a la Filològica, un cop deixats de banda els literats, dels quatre primers lingüistes, un, Lluís Segalà, era catedràtic de la Universitat de Barcelona. Pompeu Fabra no entra en el recompte perquè era catedràtic de Química de l'Escola d'Enginyers de Bilbao abans de fer-se càrrec de la Càtedra de Llengua Catalana que per a ell va crear la Diputació de Barcelona.

Unes altres institucions semblants nascudes a la mateixa època

Cal advertir que la creació de l'IEC no responia únicament a la desatenció de la cultura i de la llengua catalanes per l'Estat espanyol, sinó que era paral·lela al naixement d'unes altres institucions similars en uns altres països. Prat de la Riba, en el preàmbul de l'acord de creació de l'IEC, menciona el cas de l'Escola d'Alts Estudis, creada per la República Francesa al costat de les antigues acadèmies.

Sis mesos abans de la creació de l'IEC a Barcelona, es creà per decret a Madrid la Junta d'Ampliació d'Estudis i Investigacions Científiques, que depenia del Ministeri d'Instrucció Pública. Tres anys després, una de les creacions de la Junta fou el Centre d'Estudis Històrics, constituït per un decret del 18 de març de 1910, amb una finalitat similar a la del primer nucli de l'IEC. Per tant, al costat i amb independència de l'Acadèmia de la Llengua i de l'Acadèmia de la Història, i al marge de la Universitat, que aleshores tenia la categoria d'Universitat Central, apareixia a Madrid, tres anys després del naixement de l'IEC, el Centre d'Estudis Històrics, que fou l'origen del que els vencedors de 1939 transformaren —amb prèvia depuració política— en el Consell Superior d'Investigacions Científiques.

L'any 1911 Prat de la Riba, en el preàmbul de l'acord d'ampliació de l'Institut amb la creació de les seccions Filològica i de Ciències, s'enorgullia del fet que l'exemple de l'IEC hagués estat imitat per l'Estat a Madrid. De seguida, per mitjà de Josep Pijoan, secretari de l'IEC, s'establiren relacions entre el Centre d'Estudis Històrics i l'IEC, i aquest col·laborà en la fundació de l'Escola Espanyola d'Arqueologia i Història de Roma, confiada a Pijoan, que deixà així la secretaria de l'IEC i no tornà mai més a residir a Catalunya.

Reglament i estructura inicials

Si l'IEC havia de ser un centre de recerca, els seus membres havien de rebre retribució per la seva labor, i aquesta era una diferència cabdal en comparació de les antigues acadèmies barcelonines i un motiu de crítica i d'incomprensió. L'Institut tenia la seva seu al mateix Palau de la Generalitat, com a organisme de la Diputació. Els seus membres cobraven vint-i-cinc

pessetes per sessió, però no podien cobrar més de quatre dietes mensuals. Per la redacció dels informes que se'ls encarregaven, percebien vint-i-cinc pessetes per cada deu planes, i una pesseta per cada full que passés de deu. La còpia de documents antics era retribuïda amb cinc pessetes per plana i les obres de crítica o d'investigació es pagaven a vuit pessetes per pàgina. Encara l'any 1922 el president de la Diputació de Barcelona, Joan Vallès i Pujals, havia de defensar de les crítiques aquelles retribucions per les tasques de l'IEC.

El 1911, en l'acord de creació de les dues noves seccions, Prat de la Riba parlava d'Institut de la Llengua i d'Institut de Ciències. Tots tres instituts estarien, segons Prat, relligats per dalt, com ho estaven des del 1795 les cinc grans acadèmies franceses per l'Institut de França. L'estructura confederal es plasmava en el fet que la presidència de l'Institut era ocupada quadrimestralment, de manera rotativa, pels presidents de les tres seccions —Històrico-Arqueològica, Filològica i de Ciències—, si bé hi havia un secretari general permanent. Mentre ocupà aquest lloc Eugeni d'Ors, el càrrec de secretari general prengué una rellevància notable. Semblava el veritable poder executiu de l'Institut fins a la defenestració de Xènius el 1920. En qualsevol cas, cal destacar que s'hi mantingué l'estructura de tres institucions acadèmiques amb un pressupost independent, federades sense perdre la seva autonomia respectiva.

L'ambició de Prat de la Riba i del seu equip era palesa. Prat declarava el 1910:

Tots avui estem convençuts que la instauració dels Jocs Florals és el punt de partida d'un període de restauració, de renovació, de redempció interior de la llengua catalana. Doncs jo estic fermament convençut que la creació de l'Institut d'Estudis Catalans senyala el començament d'un altre període: el de la internacionalització de la llengua catalana, el de la consagració de la llengua catalana com a instrument de canvi en la vida científica universal. Enfortim, doncs, aquesta acció, i completem-la fent que al costat de les Seccions Històrica i Filològica ocupi el seu lloc la Secció de Ciències [...]. Així contribuïrem al mateix temps, d'una manera positiva, a deslliurar-nos de la tutela estrangera, a no ser ja més exclusivament com som ara, clients importadors de la ciència que fan altres pobles, sinó creadors de ciència, i la ciència, bé ho sabeu prou, és honor, és riquesa, és superioritat i predomini dels pobles.

Prat comprenia clarament que per mitjà de l'Institut s'havien d'acomplir el reconeixement internacional de la cultura catalana i la identificació exterior de la comunitat científica catalana com a independent de l'espanyola.

No era fàcil congregar en una obra comuna personalitats diverses i de vegades divergents, designades precisament en funció d'una pluralitat de tendències. Prat de la Riba deia a mossèn Alcover per carta l'abril del 1912:

Tal com és la Secció, jo l'he feta, i els que la formen, amb una sola excepció, la d'en Guimerà, jo els he triat, com vaig triar també, amb una o dues excepcions només, els de les altres seccions.

Aparent o real, consta la resistència de Prat de la Riba l'any 1907 al nomenament de Pere Coromines pel seu passat esquerranista, però cal no oblidar que Prat de la Riba era president de la Diputació gràcies als vots dels republicans catalanistes i un pluralisme mínim li era imposat per la mateixa composició de la gran coalició. En resposta a la demanda de mossèn Al-

cover, que volia dividir la Secció Filològica en dues seccions, una de literats i una altra de filòlegs, per tal de superar les discrepàncies entre ell i Pompeu Fabra, Prat de la Riba, tot oposant-se a la proposta, li escrivia a Mallorca el 1912 en la mateixa carta ja esmentada:

Lo que hi ha d'especial entre nosaltres no és pas la composició, sinó la indisciplina i falta de costum en el treball en tota mena d'actuacions collectives. Però això no és una característica dels homes de la Secció Filològica, encara que puguin tenir-ho en major grau, sinó que és propi de tots els catalans; i en la secció antiga, qual èxit i fecunditat són innegables, vaig veure els primers mesos les mateixes dificultats per agermanar-se i saber-se fer càrrec que l'obra social o colectiva implicà un esperit de transacció, una noció de la relativitat de totes les coses, un sentiment de la perspectiva dels diferents valors d'aquestes, que no poden adquirir sense esforç ni sacrifici els homes plens de dogmatisme i d'absolutisme que dóna el costum de treballar sol.

L'Institut i el poder regional català

Com deia irònicament Antoni Rubió i Lluch, l'Institut era el negociat de cultura de Prat de la Riba. Ell l'havia creat i ell n'havia nomenat els primers membres. L'època de màxima rellevància social de l'IEC fou aquella en què tingué el paper no únicament d'organisme assessor, sinó també de planificador de la política cultural de la Diputació i de la Mancomunitat en matèria de recerca, arxius, biblioteques i intercanvi científic amb la resta d'Europa. La col·laboració institucional entre l'IEC i el Consell de Pedagogia és molt significativa, perquè aquest no tenia la dimensió acadèmica del primer, només tenia la dimensió tècnica. Al marge de la seva categoria acadèmica, l'IEC era un organisme de l'administració de la Mancomunitat. Orientava i supervisava alguns dels seus serveis, i havia de patir les mateixes vicissituds que la corporació de la qual depenia.

El moment en què el suport de l'autoritat política era clarament més imprescindible per a l'èxit d'una empresa de l'Institut fou el de la publicació de les *Normes ortogràfiques*. Prat de la Riba va escriure un memorable article a *La Veu de Catalunya* on demanava que per patriotisme tothom renunciés als seus hàbits i a les seves preferències en funció d'una unificació ortogràfica que era imprescindible per a garantir el futur de la nostra llengua com a idioma culte. Tot i això, no s'aconseguí que ni el Consistori dels Jocs Florals ni l'Acadèmia de Bones Lletres deposessin la seva oposició a les normes de l'Institut, i calgué esperar l'època de la Generalitat republicana.

El suport de la presidència de la Diputació, primer, i de la Mancomunitat, després, i la implicació de l'Institut en els serveis que crearen aquells organismes donaven gran relleu i incidència exterior a la tasca de l'Institut, però no deixava de plantejar-se la qüestió de l'autonomia de l'IEC.

El marge d'autonomia amb què comptava l'IEC va ser percebut de manera diferent pels diversos membres. Per exemple, Pere Coromines no considerà que la seva pertinença a l'IEC fos cap impediment per a encapçalar el 1910 el partit catalanista oposat i rival del de Prat de la Riba, un partit que sotmeté el president de la Diputació a una crítica severa. En canvi, Miquel dels Sants Oliver considerà incompatibles el servei a la institució fundada per Prat i la fidelitat a Antoni Maura quan Prat de la Riba i la Lliga Regionalista s'allunyaren d'aquell el 1913. Com indica Alexandre Galí, Antoni Rubió i Lluch acabà cedint la pre-

sidència de la Secció Històrico-Arqueològica a Josep Puig i Cadafalch, perquè aquest manava més que ell, com a home de confiança de Prat de la Riba en la política cultural primer i com a president de la Mancomunitat després.

En aquell Institut reduït, amb vuit membres primer i vint-i-quatre després, l'autoritat de Prat de la Riba, com a fundador i com a dirigent polític, havia de pesar molt. Massa i tot. Així, Rafael Olivar Bertrand, biògraf de Prat de la Riba, explica una anècdota significativa, obtinguda gràcies al testimoniatge de Ferran Soldevila. Un dia, Prat, presidint la reunió de la Secció Històrico-Arqueològica, féu sortir de la sala el secretari redactor, Francesc Martorell, per proposar-ne el nomenament com a membre adjunt de la Secció. Martorell no resultava simpàtic a la majoria dels membres perquè tenia un tracte un xic insolent i, enmig d'un silenci glacial, només Puig i Cadafalch respongué unes poques paraules d'aprovació. En Prat féu entrar immediatament Martorell i li digué en veu ben alta: «Ha estat nomenat membre de l'Institut per unanimitat.»

En un cercle petit com aquell resulta explicable que, quan Eugeni d'Ors va ser destituït sorollosament com a director general d'Instrucció Pública de la Mancomunitat per Puig i Cadafalch, fos a continuació destituït com a secretari general de l'IEC i pràcticament exclòs de la institució. Però això significa una clara dependència de l'entitat acadèmica envers el poder polític, un fet negatiu. Per cert, cal no oblidar que tant Antoni M. Alcover com Eugeni d'Ors no desertaren: hom els féu fora. La seva evolució posterior no ha de fer oblidar que primer van ser exclosos de l'Institut.

Testimoniatges de les relacions entre Prat de la Riba i l'Institut

Devem els testimoniatges més emotius de la relació de Prat de la Riba amb l'Institut a alguns dels qui aleshores n'eren secretaris redactors i becaris de la Secció Històrico-Arqueològica, dels qui foren membres de l'anomenada «Generació de l'Institut» o «Generació de 1917», segons Jaume Vicens i Vives.

Jordi Rubió i Balaguer, que era aleshores un dels macips de l'Institut, com els definia Rubió i Lluch, recordava així les visites freqüents de Prat de la Riba:

Els macips el rebien i li explicaven la feina que feien. Gaziell deia que eren com els aprendents dels Mestres Cantaires de Wagner, llavors tan estimat pels joves. El president somreia escoltant les seves il·lusions i assabentant-se de les tasques que els membres de l'Institut els havien encomanat. Uns treballaven en història del dret, uns altres a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, n'hi havia uns que mostraven al president els llibres nous i les revistes rebudes de l'estranger per compra o en intercanvi, o els manuscrits i incunables que aprenien a catalogar. Més enllà, en un laboratori encabit en uns recambrons damunt de la capella de Sant Jordi, netejaven la ceràmica ibèrica sortida de les excavacions que iniciava la Secció Arqueològica de l'Institut. El benèvol somriure del president era el major estímul per als macips [...]. Tots, un dia o altre, els cridava Prat de la Riba. Volia que li expliquessin el treball que tenien en el camp que havien escollit, fidel a l'esperit que els mestres, quan ho eren de debò, els havien inculcat [...]. Els qui van respirar aquell aire i en sentiren la influència són els qui poden gloriejar-se de pertànyer a la generació feta per Prat de la Riba, tant si eren vells com joves o de mitjana edat.

Aquest fragment apareix al recull de textos de Jordi Rubió titulat *Mestres, companys i amics*.

Un altre secretari redactor, Agustí Calvet, *Gaziel*, un dels pocs que no continuaren la tasca iniciada a l'Institut, ens ha deixat aquest altre testimoniatge al llibre *Tots els camins duen a Roma*. *Gaziel* recordava que Prat de la Riba «hi venia sovint, tant com li'n deixaven lleure els seus quefers immensos. Era com un d'aquells governants medievals, amics i protectors de la saviesa, que de tant en tant anaven a cercar repòs i alè, després de les batalles, a l'ombra d'un claustre silenciós o en la pau industriosa de l'escriptori d'un monestir allunyat del món. L'Institut, per a ell, tenia d'una cosa i de l'altra. A penes se li presentava una avinentesa, s'escapolia de la Mancomunitat, sobretot a darrera hora del matí o al caient de la tarda. Els serveis del govern, els diputats, els visitants de nota, el cercaven debades: s'havia fos tot d'una. I era que, fent-se precedir d'un ordenança fidel, abandonava de sobte el despatx presidencial, creuava el Pati dels Tarongers, s'enfilava per una escaleta interior i es feia obrir, entre replà i replà, una porteta mig secreta que donava al lloc més amagat de l'Institut, per on es passava a la seva Sala Daurada [...]. L'home es retirava i Prat anava de dret a asseure's vora aquell finestral.

» Moltes vegades, en haver entrat jo a la cambra per algun quefer del servei, me l'havia trobat allí, sense poder esbrinar si acabava d'entrar-hi o si feia estona que hi era. Així que em veia, m'adreçava un senyal amistós, perquè m'hi apropés, i llavors em demanava detalls de la feina que l'Institut duia entre mans, de les publicacions que preparava, dels llibres nous comprats, de les revistes rebudes, de les visites que ens feien molts savis estrangers i de la copiosa correspondència d'informació i d'intercanvi que sosteníem. Era incansable a preguntar, i per les respostes que jo li feia i les mostres de tota mena que de l'activitat cultural li donava, el veia fruir intensament [...]. Altres dies, després de parlar amb mi una llarga estona, com de costum, jo m'adonava que ell perdia de mica en mica el fil de la conversa i s'anava abstraient, com endut per un somni. Llavors jo el deixava sol [...]. Sovint, quan jo tornava a veure si volia quelcom, ja no hi era. Se n'havia anat silenciosament, com havia vingut.»

L'Institut i Prat de la Riba, després

L'any 1917 l'Institut va elegir Prat de la Riba membre de la Secció de Ciències. Prat de la Riba no era un home de ciència. I, si no hagués estat el formulador de la primera síntesi ideològica nacionalista catalana, el nomenament s'hauria d'interpretar únicament com un signe de gratitud i gentilesa dels membres de l'Institut que ell abans havia nomenat. No sembla que hi hagués en aquell moment consciència que la salut sempre fràgil de Prat de la Riba empitjorava gradualment i que no era llunyana la mort, que se l'endugué el primer d'agost de 1917.

Dos mesos després, la Diputació de Barcelona, per unanimitat —fins i tot amb els vots dels lerrouxistes—, acordà encarregar a l'Institut d'Estudis Catalans l'edició de l'obra completa de Prat de la Riba. Al llarg dels vuitanta anys que ens separen de la mort de Prat de la Riba, els catalans s'han hagut de conformar amb les reedicions de *La nacionalitat catalana* i amb la publicació d'algunes seleccions d'articles i discursos. I cal reconèixer que ni les unes ni les altres s'han degut a l'Institut.

L'Institut va publicar el 1923 una excel·lent *Miscellània Prat de la Riba*, però sense cap text relacionat amb ell. El 1974 publicà un llibre d'Enric Jardí, *Les doctrines jurídiques, po-*

lítiques i socials d'Enric Prat de la Riba, treball fet amb una borsa d'estudis concedida pel mateix Institut.

Malgrat les dues dictadures, no hi ha dubte que s'ha comptat amb temps més que suficient per a portar a terme l'encàrrec del 1917. Per què no ha estat així? Segurament pel desig de presentar el pensament de Prat de la Riba com a perenne en la seva totalitat, quan unes veritables obres completes havien d'evidenciar que una part dels seus escrits havia caducat.

Però els clàssics ho són malgrat ser en part inactuals. Més encara, si fossin totalment actuals, no serien clàssics. Renunciar a fer una edició política i fer-ne una d'històrica no equival a fer caure del pedestal Prat de la Riba, sinó que és l'única manera de poder utilitzar el seu pensament com un dels elements per a elaborar un projecte nacional català per al segle XXI.

Esperem que això quedarà demostrat amb la publicació l'any vinent per l'Institut del primer dels tres volums de l'obra completa de Prat de la Riba, a cura de Josep M. Ainaud i de qui us parla, de manera que l'Institut haurà satisfet aleshores el deute contret amb el seu fundador i haurà complert l'encàrrec que se li féu fa vuitanta anys.